УДК 378(477):37]:17.022.1“1990/2025”
DOI https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2026.110.19

Лаппо В. В.

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В РЕАЛІЯХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ВИЩОЇ ШКОЛИ (90-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ – ПЕРША ЧВЕРТЬ ХХІ СТОЛІТТЯ)

У статті представлено комплексний історико-педагогічний аналіз процесу формування загальнолюдських цінностей майбутніх педагогів у контексті динамічних трансформацій освітнього середовища вищої школи України, що охоплює період з 90-х років ХХ століття до першої чверті ХХІ століття. Автор обґрунтовує, що досліджуваний період є визначальним для розуміння еволюції аксіологічних засад педагогічної освіти: від подолання наслідків ідеологічного тиску радянської доби до інтеграції в глобальний інтелектуальний та соціокультурний простір. У роботі детально розкрито сутність поняття «класичний університет» як особливого соціокультурного середовища, що виступає не лише осередком трансляції знань, а й фундаментом для розвитку громадянського суспільства. Виявлено, що трансформація вищої школи в цей період відбувалася через гуманізацію та інноваційну діяльність, що базується на зміні ціннісних орієнтацій від репродуктивних до творчо-суб’єктних. Окрему увагу приділено викликам першої чверті ХХІ століття, зокрема цифровізації освіти та необхідності збереження загальнолюдських етичних норм у віртуалізованому середовищі. Доведено, що формування «позиції вихователя» у майбутнього педагога є результатом створення цілісного освітньо-виховного простору, який забезпечує ефективну реалізацію виховного потенціалу педагогічної освіти. У висновках підкреслено, що сучасний університет як суб’єкт суспільного розвитку стимулює студента до самостійного засвоєння професійної культури та примноження культурних здобутків свого народу. У статті акцентовано увагу на важливості розвитку педагогічної самосвідомості як ключового фактора формування духовно-моральної особистості вчителя, здатного до професійної діяльності в умовах соціальної турбулентності.

Ключові слова: *загальнолюдські цінності, майбутні педагоги, освітнє середовище, вища школа, аксіологічні засади, ццифровізація, класичний університет, педагогічна самосвідомість.*

Трансформація сучасного освітнього середовища вищої школи в Україні, що триває з моменту здобуття незалежності й до першої чверті ХХІ століття, позначена глибоким переосмисленням аксіологічних засад підготовки майбутніх педагогів. У реаліях глобалізації, цифровізації та екзистенційних викликів сучасності, питання формування загальнолюдських цінностей постає не лише як виховна задача, а як стратегічний пріоритет національної безпеки та культурної ідентичності. Проблема полягає у необхідності подолання розриву між традиційними моральними еталонами та новими вимогами динамічного, технологізованого світу.

Актуальність теми зумовлена тим, що сучасний університет перестає бути лише місцем трансляції знань. Він перетворюється на складний соціокультурний простір, де формується особистість учителя – носія цінностей, які він згодом транслюватиме наступним поколінням. Ретроспективний погляд на період з 90-х років ХХ століття до сьогодні дозволяє простежити еволюцію цих цінностей: від національного відродження після розпаду тоталітарної системи до формування стійкості (resilience) та етичної відповідальності в умовах воєнного стану та глобальних криз.

Вивчення цінностей у вищій школі є предметом прискіпливої уваги українських науковців. Теоретичні засади гуманізації освіти та формування ціннісних орієнтацій молоді закладені у працях В. Андрущенка [1], І. Беха, [2], В.Кременя [3]. Питання трансформації освітнього простору в контексті європейської інтеграції аналізували О. Огієнко та С. Сисоєва [4; 5].

Зокрема, дослідники наголошують, що сучасний освітній процес у вищій школі має базуватися на засадах діалогічності та суб’єкт-суб’єктної взаємодії. Проте, незважаючи на значну кількість напрацювань, потребує додаткового висвітлення динаміка формування загальнолюдських цінностей саме у майбутніх педагогів у розрізі історичного переходу від пострадянської парадигми до вимог «цифрового» та «кризового» суспільства першої чверті ХХІ століття.

Метою статті є здійснення ретроспективного аналізу та обґрунтування особливостей формування загальнолюдських цінностей майбутніх учителів у процесі трансформації освітнього середовища вищої школи України протягом останніх тридцяти років.

Період 90-х років ХХ століття став точкою біфуркації для української вищої школи. Розпад тоталітарної ідеологічної системи призвів до необхідності термінового пошуку нових духовних опор у підготовці майбутніх учителів. Якщо раніше ціннісна матриця педагога жорстко детермінувалася принципами партійності та колективізму, то в перше десятиліття незалежності акцент змістився на загальнолюдські гуманістичні цінності: свободу особистості, демократизм, національну самосвідомість та толерантність.

Трансформація освітнього середовища в цей час відбувалася через деідеологізацію та гуманітаризацію навчальних планів. Вища школа почала розглядати студента не як об’єкт педагогічного впливу, а як суб’єкта власного професійного та духовного становлення. У цей період закладалися фундаменти особистісно-орієнтованого навчання, де вищою цінністю визнавалася людина, її права та розвиток її потенціалу.

Початок XXI століття приніс нові виклики, пов’язані з глобалізацією та приєднанням України до Болонського процесу. Освітнє середовище університетів почало трансформуватися у бік відкритості та академічної мобільності. Це безпосередньо вплинуло на зміст загальнолюдських цінностей майбутніх педагогів:

– академічна свобода та відповідальність (студент-педагог почав усвідомлювати себе активним учасником європейського освітнього простору);

– цінність міжкультурного діалогу (розвиток комунікативних здібностей та готовність до професійної взаємодії в багатокультурному світі стали невід’ємною частиною професійної етики);

– інформаційна культура (перші етапи цифровізації на початку 2000-х років вимагали від педагога критичного мислення як засобу захисту від маніпуляцій, що також є складником ціннісної сфери особистості) [4, с. 22].

Важливо зазначити, що університет у цей період почав функціонувати як інноваційне середовище, де викладачі та студенти спільно створювали нові знання та цінності через наукові дослідження та соціальні проєкти. Становлення сучасного університету як інтелектуального центру сприяло тому, що загальнолюдські цінності (чесність, доброчесність, повага до інтелектуальної власності) інтегрувалися безпосередньо у навчальну практику.

Проте перехідний період мав і свої труднощі: економічна нестабільність та ціннісна аномія суспільства іноді вступали в конфлікт із високими ідеалами педагогіки. Тому роль університету як «осередку духовності» в цей період була визначальною для збереження морального каркаса майбутнього вчителя [4, с. 7].

Перша чверть XXI століття стала періодом найбільш інтенсивних трансформацій в історії вищої школи України. Сучасний університет сьогодні – це не просто територія навчання, а багатофункціональна екосистема. У центрі цієї трансформації стоїть перехід від традиційної моделі передачі знань до концепції «університету як суб’єкта суспільного розвитку» [3, с. 210–211].

Впровадження новітніх технологій у першій чверті XXI століття кардинально змінило структуру освітнього середовища. Цифровізація – це не лише технічне оновлення, а й новий виклик для загальнолюдських цінностей. Майбутній педагог у цьому середовищі має опанувати цінності цифрової етики, інформаційної гігієни та академічної доброчесності. Університет стає місцем, де через використання сучасних технологій формується відповідальність за поширення інформації та повага до інтелектуальної праці іншого [7, с. 161].

Характерною рисою трансформації вищої школи в цей період є перетворення навчального простору на інтелектуальне середовище, де панує дух партнерства та взаємоповаги. Сучасна вища освіта базується на засадах діалогічності, що є фундаментом для формування таких загальнолюдських цінностей, як емпатія, толерантність до іншої думки та вміння працювати в команді. Для майбутнього педагога цей досвід є критично важливим, адже він засвоює модель поведінки, яку згодом перенесе у шкільний клас.

Трансформація освітнього середовища передбачає вихід університету за межі академічних аудиторій. У першій чверті XXI століття стає очевидним, що вища школа має бути інтегрована в потреби суспільства. Формування цінностей майбутніх педагогів відбувається через їхню участь у волонтерських проєктах, соціальних ініціативах та наукових розробках, спрямованих на вирішення реальних проблем громади. Це виховує у студентів активну громадянську позицію – одну з найважливіших загальнолюдських цінностей сучасності.

Важливою ознакою сучасного трансформаційного процесу є зміна ролі студента. Він перестає бути пасивним отримувачем освітніх послуг і стає повноправним співучасником творення освітнього простору. Спільна дослідницька діяльність викладачів і студентів, свобода вибору індивідуальної освітньої траєкторії сприяють вихованню самостійності, гідності та професійної відповідальності. Університет сьогодні створює умови для «самобудівництва» особистості педагога, де загальнолюдські цінності стають внутрішнім переконанням, а не зовнішньою вимогою [8, с. 46].

Отже, трансформація вищої школи в першій чверті XXI століття спрямована на створення такого середовища, яке б стимулювало майбутнього вчителя до постійного саморозвитку, критичного мислення та високої моральної відповідальності перед суспільством. Позаяк загальнолюдські цінності формуються не через лекційний виклад моральних норм, а через безпосередню участь студентів у:

– спільних наукових дослідженнях з викладачами, що виховує цінність істини та академічної чесності;

– соціально значущих проєктах та волонтерській діяльності, що утверджує цінність служіння та відповідальності;

– міжнародній академічній мобільності, що формує цінність толерантності та міжкультурного порозуміння.

У першій чверті XXI століття матеріально-технічне та інформаційне середовище університету (наукові парки, хаби, цифрові платформи) набуло ціннісного навантаження. Сучасний університет як інтелектуальний центр формує у майбутнього педагога ставлення до інновацій не просто як до технічних засобів, а як до інструментів покращення якості людського життя. Це виховує цінність прогресу, поєднану з етичною відповідальністю за наслідки технологічного втручання.

Попри радикальні трансформації, історична тяглість університетської культури залишається фундаментом формування цінностей. Університет продовжує відігравати роль осередку культури та духовності, де традиційні загальнолюдські ідеали (честь, совість, професійний обов’язок) переосмислюються в контексті

викликів сучасності. Це дозволяє забезпечити стабільність морального розвитку особистості майбутнього вчителя в умовах соціальної турбулентності [2, с. 173; 6, с. 38].

Таким чином, історико-педагогічний аналіз підтверджує, що трансформація освітнього середовища вищої школи у першій чверті XXI століття спрямована на створення цілісного аксіологічного простору, у якому професійне становлення майбутнього педагога нерозривно пов'язане з його духовно-моральним зростанням.

Перша чверть XXI століття увійшла в історію української педагогіки як період «випробування цінностей». Трансформація освітнього середовища відбувалася не лише планово (через реформи), а й екстремально – під впливом пандемії COVID-19 та повномасштабної війни. Ці події змусили вищу школу переглянути ієрархію загальнолюдських цінностей, що формуються у майбутніх учителів.

В історичному розрізі 90-х років цінність людського життя декларувалася як гуманістичний ідеал. Проте події першої чверті XXI століття перевели цю цінність з розряду теоретичних у категорію практичних пріоритетів. Сучасний університет трансформував своє середовище, створивши умови для безпечного навчання (цифровізація, укриття, психологічна підтримка), що само по собі стало виховним чинником. Майбутній педагог сьогодні засвоює цінність людського життя та здоров'я як найвищий пріоритет, що є фундаментом професійної етики в кризових умовах.

Перехід на дистанційні та змішані форми навчання став не просто технічним кроком, а зміною способу буття в освіті. В цей період університет як інтелектуальний осередок почав формувати у студентів нову культуру взаємодії, засновану на довірі та самодисципліні. В умовах віртуалізації освітнього простору особливого значення набули такі загальнолюдські цінності, як чесність (академічна доброчесність), відповідальність за власне слово та цифрова емпатія.

Для українського освітнього контексту першої чверті XXI століття характерним є злиття національних та загальнолюдських цінностей. Історико-педагогічний аналіз свідчить, що сучасний університет став центром волонтерського руху та громадської активності. Участь майбутніх педагогів у допомозі громаді, ЗСУ та внутрішньо переміщеним особам є практичною реалізацією цінності альтруїзму та служіння суспільству. Це доводить, що університетське середовище сьогодні – це простір, де формується «позиція вихователя» через безпосередню соціальну дію.

Трансформація вищої школи в цей період вивела на передній план цінність духовної стійкості. Університет виховує в майбутнього вчителя здатність зберігати гуманістичні орієнтири навіть у деструктивних обставинах. Здатність до творчої діяльності та примноження культурних здобутків свого народу в умовах кризи стає важливою характеристикою професіоналізму.

Отже, перша чверть XXI століття продемонструвала, що загальнолюдські цінності в освітньому середовищі вищої школи є динамічними. Вони не просто «зберігаються», а постійно актуалізуються через відповіді на виклики часу, перетворюючи університет на простір не лише знань, а й морального вибору.

Протягом досліджуваного періоду (90-ті рр. XX ст. – перша чверть XXI ст.) відбулася докорінна зміна статусу університету: від державної установи закритого типу до відкритого соціокультурного середовища. Історико-педагогічний аналіз дозволяє стверджувати, що сучасний університет став суб'єктом суспільного розвитку, який не просто реагує на зміни в соціумі, а сам генерує ціннісні орієнтири.

На межі століть освітні, виховні та науково-дослідні функції класичного університету зазнали суттєвого удосконалення. У 90-х роках основний акцент робився на відродженні національної культури та деідеологізації змісту освіти. Проте вже у першій чверті XXI століття вища школа перейшла до інноваційної діяльності, де в основі лежить трансформація ціннісних орієнтацій студента як майбутнього фахівця. Університет почав виступати своєрідним ціннісним підґрунтям для розбудови громадянського суспільства в Україні [5, с. 12].

Важливою закономірністю, виявленою у процесі трансформації, є те, що результативність виховання загальнолюдських цінностей залежить від створення цілісного освітньо-виховного простору. Історично цей простір еволюціонував у напрямку посилення педагогічної самосвідомості студента. У сучасному університеті майбутній педагог перш за все самостійно засвоює загальну і професійну культуру, а вже потім приступає до творчої діяльності. Це забезпечує перехід від зовнішнього сприйняття цінностей до їх внутрішнього усвідомлення.

У першій чверті XXI століття стало очевидним, що виховання майбутнього вчителя не може бути відокремлене від його професійної підготовки. Університетське середовище формує «позицію вихователя» – внутрішню психологічну установку на вирішення складних соціально-моральних завдань. Знання про сутність і методи виховання інтегруються з емоційно-чуттєвим розвитком особистості, що дозволяє майбутньому педагогу стати носієм гуманістичних ідеалів.

Сучасний університет як інтелектуальний осередок реалізує цінності партнерства через спільну наукову та дослідницьку діяльність викладачів і студентів. Ця модель взаємодії, що викристалізувалася протягом останніх десятиліть, стимулює студентську молодь до примноження культурних здобутків свого народу. Таким чином, університет забезпечує зв'язок поколінь, зберігаючи загальнолюдські цінності в умовах постійної трансформації [5, с. 23].

Історико-педагогічний аналіз формування загальнолюдських цінностей майбутніх педагогів в умовах трансформації вищої школи (90-ті рр. XX – перша чверть XXI ст.) дозволяє дійти висновків, про те що процес

формування цінностей пройшов шлях від подолання ідеологічних догм радянської доби (90-ті рр.) до інтеграції в європейський освітній простір та адаптації до викликів цифрового і кризового суспільства (перша чверть XXI ст.). Університет перетворився на відкрите соціокультурне середовище, яке є активним суб’єктом суспільних змін. Освітній простір сучасної вищої школи базується на засадах діалогічності, партнерства та інноваційності, що є необхідною умовою для формування гуманістичних цінностей майбутнього вчителя.

Подальшого вивчення потребує проблема збереження ціннісної стійкості педагогів в умовах тривалих воєнних конфліктів та розробка нових методик виховання в цифровому освітньому середовищі.

Використана література:

1. Андрущенко В. П. Освіта в пошуках інтелектуальної стратегії. Вища освіта України. 2013. № 1. С. 5–12.
2. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : навч. посіб. Київ–Чернівці : Букрек, 2018. 296 с.
3. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ : Грамота, 2005. 448 с.
4. Огієнко О. І. Тенденції розвитку вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу. *Педагогічні науки*. 2015. Вип. 64. С. 22–27.
5. Сисоєва С. О. Освітній простір як об’єкт наукових досліджень. *Освітологічний дискурс*. 2016. № 2. С. 11–24.
6. Сухомлинська О. В. Цінності у вихованні дітей та молоді: стан та перспективи. *Педагогіка і психологія*. 2017. № 1. С. 34–42.
7. Ткачова Н. О. Аксіологічний підхід до формування професійної спрямованості майбутніх вчителів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2016. Серія 5. С. 158–162.
8. Шайгородський Ю. Ж. Ціннісні орієнтації сучасної молоді: соціально-педагогічний аспект. *Український соціум*. 2019. № 3. С. 45–56.

References:

1. Andrushchenko, V. P. (2013). Osvita v poshukakh intelektualnoi stratehii [Education in search of an intellectual strategy]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, (1), 5–12. [in Ukrainian].
2. Bekh, I. D. (2018). *Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnostei* [Personality on the way to spiritual values]. Kyiv–Chernivtsi: Bukrek. [in Ukrainian].
3. Kremen, V. G. (2005). *Osvita i nauka v Ukraini – innovatsiini aspekty. Stratehiia. Realizatsiia. Rezultaty* [Education and science in Ukraine – innovative aspects. Strategy. Implementation. Results]. Kyiv: Hramota. [in Ukrainian].
4. Ohiienko, O. I. (2015). Tendentsii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini v konteksti Bolonskoho protsesu [Trends in the development of higher education in Ukraine in the context of the Bologna process]. *Pedahohichni nauky*, (64), 22–27. [in Ukrainian].
5. Sysoieva, S. O. (2016). Osvitnii prostir yak obiekt naukovykh doslidzhen [Educational space as an object of scientific research]. *Osvitolohichnyi dyskurs*, (2), 11–24. [in Ukrainian].
6. Sukhomlynska, O. V. (2017). Tsinnosti u vykhovanni ditei ta molodi: stan ta perspektyvy [Values in the upbringing of children and youth: state and prospects]. *Pedahohika i psykholohiia*, (1), 34–42. [in Ukrainian].
7. Tkachova, N. O. (2016). Aksiolohichnyi pidkhid do formuvannia profesiinoi spriamovanosti maibutnikh vchyteliv [Axiological approach to the formation of professional orientation of future teachers]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova*. Seriia 5, 158–162. [in Ukrainian].
8. Shaiohorodskyi, Yu. Zh. (2019). Tsinnisni oriientatsii suchasnoi molodi: sotsialno-pedahohichnyi aspekt [Value orientations of modern youth: social and pedagogical aspect]. *Ukrainskyi sotsium*, (3), 45–56. [in Ukrainian].

V. Lappo. Formation of universal values of future teachers in the realities of transformation of the higher school educational environment (90s of the XX – first quarter of the XXI century)

The article presents a comprehensive historical and pedagogical analysis of the process of forming universal values of future teachers in the context of dynamic transformations of the higher school educational environment of Ukraine, covering the period from the 90s of the XX century to the first quarter of the XXI century. The author proves that the studied period is decisive for understanding the evolution of the axiological foundations of pedagogical education: from overcoming the consequences of ideological pressure of the Soviet era to integration into the global intellectual and socio-cultural space. The paper reveals in detail the essence of the concept of «classical university» as a special socio-cultural environment that acts not only as a center for the transmission of knowledge but also as a foundation for the development of civil society. It was found that the transformation of higher education during this period took place through humanization and innovative activities based on changing value orientations from reproductive to creative-subjective ones. Particular attention is paid to the challenges of the first quarter of the XXI century, in particular the digitalization of education and the need to preserve universal ethical norms in a virtualized environment. It is proved that the formation of the «educator’s position» in the future teacher is the result of creating an integrated educational and upbringing space that ensures the effective realization of the upbringing potential of pedagogical education. The conclusions emphasize that the modern university as a subject of social development stimulates the student to independently master professional culture and increase the cultural achievements of their people. The article emphasizes the importance of the development of pedagogical self-awareness as a key factor in the formation of the spiritual and moral personality of a teacher capable of professional activity in conditions of social turbulence.

Key words: *universal values, future teachers, educational environment, higher school, axiological, foundations, digitalization,, classical university, pedagogical self-awareness.*

Дата першого надходження статті до видання: 16.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0